

Apró közlemények

1. A *Liparis Loeselii* (L.) Rich. újrafelfedezése a Velencei-tavon

A hagymaburok (*Liparis loeselii* (L.) Rich.) nevű lápi orchideafajt a BALOGH (1969) közölte a Velencei-tó egy úszólápjáról; később még a tó mintegy tizenöt további úszólápján regisztrálta előfordulását (BALOGH 1983). A faj állományai az 1980-as évektől hanyatlásnak indultak; a termőhelyeket tönkretették azok a helytelen műszaki beavatkozások miatti eutrofizációs problémák, melyek létre BALOGH (1983) felhívta a figyelmet. Az 1980-as évek közepétől *Liparis*-észlelés nem történt. A helyzetet súlyosbította a tó részleges kiszáradása az 1990-es évek elején. Az úszólápok tözegegrege átszellőzött, lebomlott, mineralizálódott. Az úszólápi nádasok növényzete besűrűsödött, elgyomosodott, hipertróf állapotba került. Az ökológiai katasztrófa-állapot éveken át egyre súlyosbodott. Attól kellett tartani, hogy a *Liparis*-populációk túlélésére esély sem maradt.

A Duna-Ipoly Nemzeti Park projektet indított a *Liparis* visszatelepítési lehetőségeinek vizsgálatára. E projekt célja a „locus classicus”, és a később feltárt élőhelyek rehabilitációs lehetőségeinek felmérése, a faj ökológiai igényeinek részletesebb megismerése és a visszatelepítés tudományos megalapozása.

Ehhez rendelkezésre állnak Csehországban a kidolgozott mikroszaporítási eljárás; Magyarországon az előrehaladott mikorrhiza-kutatások; Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon a *Liparis*-kutatási eredmények és Magyarországon a széleskörű úszóláp-kutatási (botanikai, ökológiai, hidrobiológiai, szukcesszió-kutatási) eredmények.

A Duna-Ipoly Nemzeti Park 2000. június 29-én Agárdon rendezett e témakörben egy nemzetközi konferenciát, hogy tudásunkat összegezve próbáljuk meg kialakítani a *Liparis loeselii* (L.) Rich visszatelepítési lehetőségeit a Velencei-tó úszólápjaira.

E célra két lehetőség kínálkozik: vagy az úszólápi nádasok eutrofizálódott növényzetében kell visszaállítani a mezotróf foltokat, vagy nyíltvízű tisztásokon, mesterséges úszólápokon kialakítani a megfelelő élőhelyet. (BALOGH (1982) szabadalmaztatta a mesterséges úszóláépítést és az úszólápokkal történő víztisztítást, vízminőség-védelmet).

A konferencia után szerzők kimentek a terepre egy olyan úszólápra, ahol Balogh Márton szerint érdemes megpróbálkozni a *Liparis* keresésével. És néhány perc alatt csoda történt: egy régi ismert termőhely közelében először Daniela Vackova, majd pár perc alatt mindegyikünk talált egy-két *Liparis*-tövet, összesen mintegy tizenöt példányt. A talált egyedek mind fiatalok, egy sem virágzott.

A termőhely egy leromlott, elgyékényesedett, erodált felületű úszólápon van. Ezt az úszólápot szemmel láthatóan nádvágó gépek tették tönkre, létrehozva a nádas úszóláp „zsombék-semlyék komplexét”. És az évek alatt friss tőzeggel feltöltődött „semlyékek” (nádvágó-gépek keréknyomai) adtak megfelelő felületet a *Liparis* megtelepedésére. (BALOGH 1983 szerint a *Liparis*-nak, mint hemikriptofiton növénynek, amelynek gumója a talaj felszínén ül, létfeltétele a szabad, nyirkos tőzégfelszín. Létét komolyan veszélyezteti a nagy termetű növények sűrűsödése és avarprodukciója.)

Miután a Velencei-tó úszólápjai továbbra is ökológiai katasztrófaállapotban vannak, mindenképpen fel kell készülni a *Liparis* tömeges visszatelepítésére. Ezt megelőzendően nagy méretű, mezotróf lápterületeket kell kialakítani, amelyekben ha azokat nem veszi birtokba magától a *Liparis*, lehetőség van a hazai élő anyag mikroszaporítására és tömeges kiültetésre; nincs szükség külföldi, vagy más magyarországi, idegen genanyagú populációk betelepítésére.

Irodalom

- BALOGH M. (1969): A *Liparis loeselii* (L.) Rich a Velencei-tavon. – Bot. Közlem 56: 17-19.
- BALOGH M. (1983): A Velencei-tó nyugati medencéjének úszólápjai, és hatásuk a tó vízminőségére. – Kandidátus értekezés. MTA Budapest p. 1-110.
- BALOGH M. (1982): Eljárás felszíni vizek eutrofizációjának megakadályozására 133994. Budapest p. 1-110.
- lajstromszámú magyar szabadalom 6 pp.

VACKOVA, Daniela (Česky Raj, Czech Republic) – BALOGH Márton (Budapest) – BRATEK Zoltán (Budapest) – TAKÁCS András Attila (Budapest) – VLČKO, Jaroslav (Zvolen, Slovak Republic) – ZÖLD-BALOGH Ágnes.

2. A magas borsó (*Pisum elatius* Stev.) előfordulása a Somlón

2001. március 17-én közös terepbejárásunk alkalmával a *Pisum elatius* Stev. állományát találtuk meg a Somlón. A növény a hegy délnyugati oldalán fordul elő a „bazaltorgonák” alatt lévő bokorerdők tisztásain kb. 300 m tszf. magasságban. A megtalált állomány nagysága mintegy 100 tő. A begyűjtött vegetatív állapotban lévő növényeket Bartha Dénesnek és Király Gergelynek mutattuk meg akik megerősítették a határozásunkat. Később virágzó egyedeket is sikerült gyűjtenünk, melyet a Nyugat – Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Karának Növénytan Tanszékén helyeztünk el.

A faj csak a bolygatásmentes gyepekben és erdőszegélyben fordul elő, a másodlagos – régen felhagyott szőlők helyén kialakult – részeken nem találtuk. A növény a következő fajok társaságában található meg: *Sedum acre* L., *Laser trilobum* (L.) Borkh., *Valeriana officinalis* subsp. *collina* (Wallr.) Nym., *Teucrium chamaedrys* L., *Inula conyza* DC., *Dianthus giganteiformis* Borb. Subsp. *pontederiae* (Kern.) Soó, *Festuca rupicola* Heuff., *Dictamnus albus* L.. Több példányon is láthatóak voltak vad rágásnyomok, amik feltehetően a területen gyakori öztől származhattak. Valószínűleg e vadfaj előszeretettel fogyasztja a növény vegetatív hajtásait és hüvelytermését.

Talán a termőhely nehéz megközelíthetősége miatt fordulhatott elő, hogy a hegyen eddig nem találták meg a fajt, és a területtel foglalkozó flóraművek (PILLITZ, 1910, RÉDL, 1942) sem jelzik. A növény előfordulása nem meglepő mivel a környékbéli vulkanikus szigethegyeken (Csobánc, Hegyes-tű, Gulács, Szentgyörgy – hegy) több helyütt is megtalálható (FARKAS, 1999, KOVÁCS – TAKÁCS, 1995).

Irodalom

- FARKAS S. (ed., 1999): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Budapest.
 KOVÁCS J. A. – TAKÁCS B. (1995): A Balatonvidék bazaltvulkáni növényzetének sajátosságairól. – Kanitzia 3 : 51 – 96.
 PILLITZ B. (1910): Veszprém vármegye növényzete. Második közlemény. – Veszprém – vármegyei Múzeum Kiadványa
 RÉDL R. (1942): A Bakony-hegység és környékének flórája. Magyar Flóraművek V. – Editio Ordinis Scholarum Piarum, Veszprém
 SIMON T. (2000): A magyarországi edényes flóra határozója. – Tankönyvkiadó, Budapest.

MESTERHÁZY Attila (Mesterháza) – KULCSÁR László (Sárvár)

3. Kövi szeder (*Rubus saxatilis* L.) a Mátrában.

A *Rubus saxatilis* újabb matricumi előfordulását sikerült felfedezni 2000. augusztus 15-én a Mátra északi oldalán, a nevezetes Saskő vonulaton SRAMKÓ Gábor (DE), és POZSONYI András (BNP) társaságában. A Matricumból eddig ismert adatok az utóbbi 5 évben jócskán bővültek, hiszen a Bükk mellé (lásd VOJTKÓ 1999, 2001) a Zempléni-hegység (HULJÁK 1997, PELLESE ap. HULJÁK 1997) és a Tornai-karszt (VOJTKÓ 1997, VOJTKÓ et al. 1998, SZMORAD 1999) is felsorolható a faj előfordulási helyeként napjainkban. Maga a növény az északi meredek oldal *Tilio-Sorbetum*-hoz nagyon hasonló társulás aljnövényzetében él. Különbség talán, hogy a mészkedvelő fajok hiányoznak a mátrai felvételtől (vö. ZÓLYOMI – JAKUCS 1967). A *Rubus saxatilis*-szel társuló fajok és A-D értékeik: A₂ szint: *Sorbus aucuparia* 1, *Sorbus danubialis* +-1, *Tilia cordata* +, *Tilia platyphyllos* +, B szint: *Daphne mezereum* +, *Euonymus verrucosus* 1, *Rosa pendulina* +, *Sambucus racemosa* +, *Sorbus aucuparia* +, C szint: *Aconitum vulparia* +, *Campanula rotundifolia* +, *Centaurea mollis* 1, *Cytisus ciliatus* 1, *Cirsium erisithales* 1-2, *Clematis alpina* 1, *Festuca amethystina* 1-2, *Melandrium sylvestre* +-1, *Pleurospermum austriacum* +-1, *Polystichum aculeatum* +, *Rubus saxatilis* +, *Saxifraga paniculata* 1-2, *Scabiosa columbaria* subsp. *pseudobanatica* 1-2, *Valeriana tripteris* 2.

Ezzel az új előfordulással tovább nőtt az Északi-középhegység keleti szárnyának közös montán fajkészlete, mely az erős kárpáti növényföldrajzi jelleg kifejeződése a térségben.

Irodalom

- HULJÁK P. (1997): Néhány újabb adat a Zempléni-hegység dendroflórájának ismeretéhez. – Kitaibelia 2(1): 44-45.
 SZMORAD F. (1999): Adatok az Aggteleki-karszt és a Galyáság flórájához I. – Kitaibelia 4(1): 77-82.
 VOJTKÓ, A. (1997): Új adatok a Tornai-karszt flórájához és vegetációjához. – Kitaibelia 2(2): 248-249.
 VOJTKÓ, A. (1999): A *Valeriana simplicifolia* (Reichenb.) Kabath hazánkban és újabb adatok a Bükk hegység flórájához. – Kitaibelia 4(1): 25-35.
 VOJTKÓ, A. (ed., 2001): A Bükk hegység flórája. – Sorbus 2001 Kiadó, Eger. 340 pp.
 VOJTKÓ A.– SCHMOTZER A.– PIFKÓ D.– FARKAS T. (1998): A *Carex hartmannii* Cajander előfordulása és más kiegészítések a Tornai-karszt flórájának és vációjának ismeretéhez. – Kitaibelia 3(2): 235-241.

ZÓLYOMI B.– JAKUCS P. (1967): *Tilio-Sorbetum*. – Geobotanischen Symposiums. Eger-Vácrátót. pp.: Guide der Exkursionen des Internationalen 30-31.

VOJTKÓ András (Eger)

4. Törpe mandula (*Prunus tenella* Batsch, syn.: *Amygdalus nana* L.) a Baranyai-dombságon

Baranya megyében a törpe mandulának (*Prunus tenella* Batsch) jelenleg csak két lelőhelyét ismerjük, mindkettőt a Villányi-hegységben: Nagyharsány „Szársomlyó – déli oldal” (HORVÁT 1942, FACSAR in DÉNES 1996) és Villány „Zsidó-temető” (KEVEY 1988). Az irodalomban említést tesznek előfordulásáról Pécs, Mohács, illetve Bár környékén (KITAIBEL, NENDTVICH, MAYER in HORVÁT 1942), de konkrét lelőhelyek hiányában ezeket az adatokat a mai napig senki nem erősítette meg. Előfordulásáról a Baranyai-dombságon eddig nem volt tudomásunk (vö. FARKAS 1999).

Babarcon, 2002. március 17-én a temető végén, a kálváriától mintegy 15 méterre 70-80 m² területen, sűrű polikormonban tenyésző, becsléseim szerint több, mint 10 000 fő törpe mandula virágzott (a terepen fotódokumentáció készült). A helyszín bejárása során arra a megállapításra jutottam, hogy a temetőnek ezen a látszólag elhanyagolt részén (a régi sírfeliratok alapján a múlt század első felében még temetkeztek) rendszeres cserjeirtást végeztek, hiszen az akác sarjak nem idősebbek 2-3 évnél. A fiatal akác, orgona, bodza és a vadrózsa körbeveszik a törpe mandula állományait, így az csak akkor vehető észre ha virágzik, vagy ha a közelben tartózkodunk. A babarci állományról nem lehet biztosan kideríteni, hogy spontán előfordulásról van szó, vagy több évtizeddel ezelőtt ültetett példányok elszaporodásáról. A temetőt szántóföldek veszik körül, így e kérdés tisztázására nem sok esély van. A Baranyai-dombságon még Hásságyon 2000. március 25-én a dombon álló kápolna előtt találtam néhány fő törpe mandulát, ami egyértelműen ültetett. A leirtak alapján tehát minden bizonnyal Baranya megye legnagyobb törpe mandula állománya a babarci temetőben tenyészik, és az élőhely védelemre érdemes.

Irodalom

- DÉNES A. (1995): Adatok a Villányi-hegység flórájához. – A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 40: 5-8.
 HORVÁT A. O. (1942): A Mecsek hegység és déli síkjának növényzete. – A Ciszterci rend kiadása, Pécs. p.: 91.
 KEVEY B. (1988): Útmutató a TTSZ örök részére a Dél-dunántúli OKTH Felügyelőség működési területén elterjedt veszélyeztetett, védett, fokozottan védett növényeiről. – Pécs, p.: 5.
 FARKAS S. (ed., 1999): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, p.:135.

PURGER Dragica (Pécs)

5. *Lycopsis arvensis* L. az Upponyi-hegységben

A *Lycopsis arvensis* L. erőteljes, virágzó példányát találtuk meg Pintér Balázssal 2000 októberében az Upponyi-hegységben, Csokvaomány közelében, kisebb felhagyott homokbányában.

E ritka vetési gyomot SIMON (2000) „eltűnőben” jelzővel illeti, előfordulásaként egyebek mellett a Középhegység széleit jelöli meg. VOJTKÓ (2001) bükki flóraművében nem szerepel. A Magyar Természettudományi Múzeum Növénytar Herbarium Carpato-Pannonicum gyűjteményében a Matricum keleti feléből származó gyűjtései: Kassa mellett (Thaisz 1907, BP), a zempléni Tokár-tetőnél (Hulják 1938, BP). A Borsodensébből származó gyűjtése nincs.

Irodalom

- SIMON T. (2000): A magyarországi edényes flóra határozója. – Tankönyvkiadó, Budapest, 976 pp.
 VOJTKÓ A. (ed., 2001): A Bükk hegység flórája. – Sorbus 2001 Kiadó, Eger. 340 pp.

MALATINSZKY Ákos (Gödöllő)

6. *Dryopteris carthusiana* (Vill.) H. P. Fuchs, *Equisetum telmateia* Ehrh. és *Fumaria parviflora* Lam. előfordulása egy bükki meddőhányón

2002. május 20-án a Miskolctól északnyugatra fekvő Parasznya községhez tartozó Adrián-telep mellett magasodó Baross-akna meddőhányóján BAROS Zoltánnal földrajzos TDK-dolgozatához fajlistát készítettünk. Ekkor vettük észre a címben szereplő három faj előfordulását a szokatlan élőhelyen. A meddőhányó a Galyapatak völgyében degradált mocsárrétekekkel övezve fekszik, s 40 évvel ezelőtt rakták le, mint szénbányászati mellékterméket, majd rekultivációként 20-30 cm talajjal borították.

A hányó legmeredekebb részén akácok bozót alatt 47 fő *Dryopteris carthusiana*-t találtunk. Az egyedek

egy része meglátásunk szerint morfológiailag átmenetet mutat a *Dryopteris dilata* (Hoffm.) A. Gray felé (lehet, hogy részben hibrid eredetű a populáció). Citológiai vizsgálat nem készült. Az irodalom a fajt a környékről már több helyről jelzi.

Hasonló élőhelyen bukkantunk rá a *Fumaria parviflora* 10-12 virágzó egyedére. A fajt a Bükkből eddig még nem jelezték, így a hegység flórájára új.

A meddő egy részét megbontották, s az itt maradt törmeléken egy a patakhoz közeli nedves helyen él az *Equisetum telmateia* kis állománya, hozzávetőlegesen 8-10 m²-en. Adatai a környékről a miskolci Csanyik- és Garadna-völgyből ismertek.

A 3 fajról fotó és herbáriumi dokumentáció készült, mely a Debreceni Egyetem Növényteni Tanszékének Soó Rezső Herbáriumában került elhelyezésre.

A meddőhányón előforduló további érdekesebb fajok: *Bunias orientalis* L., *Campanula sibirica* L., *Dianthus giganteiformis* Borb. subsp. *pontederiae* (Kern.) Soó, *Sorbus domestica* L. és *Cerintho minor* L.

Irodalom

SIMON T. (2001): A magyarországi edényes flóra határozója. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. VOJTKÓ A. (ed. 2001): A Bükk hegység flórája. – Sorbus 2001 Kiadó, Eger.

GENG Imola (Körmend) – MOLNÁR Csaba (Gyöngyöstarján)

7. *Orchis simia* Lam. a Sümeg-Tapolcai háton

2002. május 20-án a majomkosbor virágzó példányát találtam a Sümeg-tapolcai utat Nyiráddal összekötő műút kaszált útpadkáján [Közös-erdő (Sümeg)]. E lelőhelyről korábban SÜLYOK – VIDÉKI – MOLNÁR (1998) a *Himantoglossum adriaticum* Baumann előfordulását közölték, melyet bimbós állapotban a *Limodorum abortivum* (L.) Sw.-cal együtt szintén megtaláltam. Az *Orchis simia* korábban csak a Dél-Dunántúlról volt ismert, nemrégiben került elő az Északi-középhegységből (CSIKY – JUDIK 1998) és a Balaton-felvidékről (GALAMBOS in: FARKAS 1999: 309.) s úgy látszik további állományainak előkerülésére is lehet számítani.

Irodalom

CSIKY J. – JUDIK B. (1998): Az *Orchis simia* Lam. előfordulása az Északi-középhegységben. – *Kitaibelia* 3(1): 129-130. FARKAS S. (ed., 1999): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Bp. SÜLYOK J. – VIDÉKI R. – MOLNÁR V. A. (1998): Adatok a magyarországi *Himantoglossum*-fajok ismeretéhez. – *Kitaibelia* 3(2): 223-229.

RAKSÁNYI Zsolt (Budapest)

8. Inváziós növények tanösvénye a vácrátóti botanikus kert mentén

A botanikus kertek és az arborétumok hazánkban is az egzóták kivadásának lehetséges forrásait képezhetik (vö. pl. UDVARDY – FACSAR 1996, SCHMIDT – UDVARDY 1998). Az 1990-es évek közepétől figyeltünk fel Vácrátóton a Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetének Botanikus Kertje keleti oldali kerítésén kívül, az értékes homokvegetációjáról nevezetes közeli Tecére vivő dűlőút és az azt keresztező kis patak mentén terjedő egzotikus növényekre. Ezek nagyobb része országosan már elterjedt özöngyom, kisebb része viszont helyi kerti szökevény lehet. A legégetőbb – egészségügyi vonatkozású – gondot a növény illetve nedvének érintése és a napfény együttes hatása nyomán kialakuló bőrgyulladás (fitofotodermatitisz) okozó kaukázusi medvetalp (*Heracleum mantegazzianum*) jelenti. További terjedését a helyi önkormányzat újabban több-kevesebb sikerrel próbálja megakadályozni. A mintegy spontán kialakuló inváziós tanösvényen 2001-ig megfigyelt másfél tucat faj: *Acer negundo* L., *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, *Ambrosia artemisiifolia* L., *Asclepias syriaca* L., *Aster* sp., *Celtis occidentalis* L., *Conyza canadensis* (L.) Cronq., *Elaeagnus angustifolia* L., *Fallopia* × *bohemica* (Chrtek & Chrtková) J. Bailey, *Gleditsia triacanthos* L., *Heracleum mantegazzianum* Somm. et Lev., *Impatiens parviflora* DC., *Oenothera salicifolia* Desf., *Robinia pseudacacia* L., *Silphium perfoliatum* L., *Solidago canadensis* L., *Solidago gigantea* Ait., *Thladiantha dubia* Bunge. A környék alaposabb vizsgálata valószínűleg további adatokkal szolgálhatna arra nézve, hogy mely növények juthattak még ki a kertből. Ilyen egzotikus – hazánkban eddig még ritka – szökevények például az *Elaeagnus umbellata* Thunb., *Lonicera maackii* (Rupr.) Maxim. valamint egyes amerikai *Crataegus*-fajok, amelyek már most is előfordulnak a kőfalon kívül.

BALOGH Lajos (Szombathely) – BOTTA-DUKÁT Zoltán (Vácrátót) – DANCZA István (Budapest) – KÓSA Géza (Vácrátót)